

жодна держава офіційно не визнавала молоду республіку. У цій великій грі зазнало поразки й вірменське питання, що марне пов'язувалося з Англією, Францією, США, а потім і з Лігою Націй.

1. Архив внешней политики СССР. – 1920. – Ф. 132. – Оп. 2. – Д. 3. – Л. 36–43. 2. *Водовозов В.В.* Версальский мир и Лига Наций. – Пт.: Мысль, 1922. 3. *Гершоу З.М.* Вудро Вильсон. – М.: Мысль, 1983. 4. *Ллойд-Джордж Д.* Правда о мирных договорах. В 2-х т. Т. 2. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1957. 5. *Никольсон Г.* Как делался мир в 1919 г. Пер. с англ. – М.: ОГИЗ, 1945. 6. ЦДІА РА. – Ф. 199. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 20–22. 7. ЦДІА РА. – Ф. 199. – Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 3–5. 8. ЦДІА РА. – Ф. 199. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 65. 9. ЦДІА РА. – Ф. 199. – Оп. 1. – Спр. 60. – Арк. 9. 10. ЦДІА РА. – Ф. 199. – Оп. 1. – Спр. 73. – Арк. 4. 11. ЦДІА РА. – Ф. 200. – Оп. 1. – Спр. 160. – Арк. 5–

12. ЦДІА РА. – Ф. 200. – Оп. 1. – Спр. 177. – Арк. 25. 13. ЦДІА РА. – Ф. 200. – Оп. 1. – Спр. 288. – Арк. 53–59. 14. ЦДІА РА. – Ф. 200. – Оп. 1. – Спр. 301. – Арк. 13. 15. ЦДІА РА. – Ф. 200. – Оп. 1. – Спр. 325. – Арк. 15. 16. ЦДІА РА. – Ф. 200. – Оп. 1. – Спр. 420. – Арк. 42. 17. ЦДІА РА. – Ф. 200. – Оп. 1. – Спр. 450. – Арк. 31–34. 18. ЦДІА РА. – Ф. 200. – Оп. 1. – Спр. 511. – Арк. 4–12. 19. ЦДІА РА. – Ф. 200. – Оп. 2. – Спр. 17. – Арк. 31. 20. ЦДІА РА. – Ф. 200. – Оп. 2. – Спр. 61. – Арк. 27–30. 21. ЦДІА РА. – Ф. 200. – Оп. 2. – Спр. 66. – Арк. 3–5. 22. ЦДІА РА. – Ф. 223. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 31. 23. ЦДІА РА. – Ф. 430. – Оп. 1. – Спр. 1227. – Арк. 3–4. 24. ЦДІА РА. – Ф. 430. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 20–22. 25. ЦДІА РА. – Ф. 430. – Оп. 1. – Спр. 72. – Арк. 11–14. 26. ЦДІА РА. – Ф. 430. – Оп. 1. – Спр. 79. – Арк. 46–51. 27. *Hovannisian Richard G.* The republic of Armenia. – Vol. 2. From Versailles to London, 1919–1920. – Berkeley, Los Angeles, London: University of California press, 1982.

Надійшла до редколегії 12.10.08

А. Шилова, канд. іст. наук

ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІЙ КРИЗІ НА БАЛКАНАХ (1991–1995 рр.)

Проаналізовано роль і місце України в зусиллях світового співтовариства в урегулюванні югославської кризи.

The role and place of Ukraine in the international community efforts in the settlement of Yugoslav crises is analyzed.

Стабільність ситуації на Балканському півострові має велике значення для безпеки України. Україна, не будучи суб'єктом, що формує геополітичний простір навколо себе, а як об'єкт великої політики і масштабних процесів, що розгорталися у новій Європі, була не вільною у визначенні власного ставлення до процесів, які відбувалися на Балканах тому, що сама переживала процес визнання і становлення. Крім того, курс на дезінтеграцію югославських республік співпав з курсом на розвал "імперського Радянського Союзу". Саме тому протягом 1991 року – в період кульмінації кризи в СФРЮ та початку її розпаду – Україна не втручалася в розвиток подій на Балканах.

Надалі важливу роль у визначенні позиції України щодо балканської кризи відігравала її конкуренція з Росією за "увагу" Заходу, перш за все США, адже "ніколи раніше в сучасній історії жодна країна не домінувала на землі настільки повно, як це роблять сьогодні Сполучені Штати" [26, с. 7], в руках яких, за словами директора Французького інституту міжнародних відносин Террі де Монбриаля, "ключі до еволюції міжнародних відносин" [26, с. 8]. У такій ситуації єдиною можливістю для України залишалося слідування в дусі "одностороннього рівняння на Захід" проторованим шляхом, який визначили провідні західні держави. Це зводилося до підтримки нею мирних ініціатив груп держав або окремих країн і відмови від висування власних пропозицій, а також визнання слідом за Заходом незалежних держав, що виникали на території Югославії: не тільки гомогенної Словенії, але й багатонаціональних Хорватії, у якій точилася зброя боротьба, і навіть Боснії та Герцеговини. Пояснювалося це, по-перше, відсутністю на той час чітко визначених глобальних пріоритетів економічного та політичного характеру, що безпосередньо впливали з невизначеності стратегічних напрямів соціально-економічних перетворень на національному рівні, а, по-друге, відсутністю в Україні відповідної економічної бази та організаційної інфраструктури для реалізації своїх інтересів на міжнародній арені.

Виступаючи за якнайшвидше врегулювання югославського конфлікту, Україна всіляко підтримувала миротворчу діяльність ООН, ОБСЄ, ЄС, посередницькі членів міжнародної Контактної групи. Вона виступала за вирішення всіх існуючих суперечностей між етнічними спільнотами в Югославії лише мирними політичними засобами і дотримання всіма конфліктуючими сторонами резолюцій Ради Безпеки ООН щодо врегулювання югославського конфлікту.

При цьому позиція України стосовно врегулювання югославської кризи, як неодноразово заявляло її МЗС, ґрунтувалася на принципах поваги до суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності кордонів і державної незалежності всіх колишніх суб'єктів СФРЮ, невтручання у внутрішні справи нових незалежних держав, дотримання прав усіх національних меншин і етнічних груп згідно з нормами міжнародного права, а також невизнання територіальних надбань, отриманих за допомогою сили [14].

Україна вважала за необхідне припинення бойових дій всіма конфліктуючими сторонами у колишній СФРЮ, невтручання суб'єктів колишньої Югославії у внутрішні справи одне одного, виведення підрозділів Югославської Народної Армії та Хорватської Армії з Боснії та Герцеговини, включаючи розпуск та роззброєння всіх підрозділів, встановлення ефективного міжнародного контролю за невикористанням важкої зброї, припинення практики примусового переселення населення та "етнічних чисток", створення умов для ефективного надання гуманітарної допомоги [14]. Україна стояла на тому, що використання сили не може автоматично привести до поновлення миру в колишній Югославії.

Виходячи з примату міжнародного права в міжнародних відносинах, Україна, за заявою її МЗС, розглядала введення режиму санкцій ООН проти СРЮ як невід'ємну складову частину міжнародних зусиль по мирному врегулюванню кризи в колишній Югославії. У відповідь на резолюції Ради Безпеки ООН 757 (1992), 787 (1992), 820 (1993) Кабінет Міністрів України прийняв постанови № 342 (1992), 710 (1992), 356 (1993), якими зобов'язав міністерства та відомства України, Раду Міністрів Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, підприємства, об'єднання, організації та установи, що здійснюють водні та повітряні сполучення, інженерно-технічне обслуговування суден і літальних апаратів, включаючи послуги щодо страхування, а також спортивні, науково-технічні та культурні зв'язки з Союзною Республікою Югославією, забезпечити виконання положень цих резолюцій.

Україна разом з іншими придунайськими країнами несла основний тягар по неухильному дотриманню санкцій. В результаті національній економіці нашої держави було завдано значних збитків (понад 5 мільярдів доларів США), до небезпечного мінімуму зведено рівень вантажно-транспортних перевезень на одній з найпотужніших транспортних артерій Європа-Дунай, що загрожувало закриттям таких провідних судноплавних

компаній України, як Дунайське пароплавство й Державна акціонерна судноплавна компанія "Укррічфлот" [15].

Враховуючи ситуацію, що склалася, Україна висловила за тимчасове припинення дії деяких статей резолюції 820 Ради Безпеки ООН, які на практиці майже не впливали на систему ембарго, але завдавали значної шкоди країнам-контролерам [15]. Надалі питання про санкції щодо Союзної Республіки Югославії, поряд з проблемою поділу Боснії, стає ключовим питанням української дипломатії на Балканах.

Прагнення України об'єктивно ставитися до всіх сторін конфлікту було позитивно оцінено світовим співтовариством. Саме тому Генеральний секретар ООН Бутрос Бутрос-Галі звернувся до України з проханням направити військовий контингент для використання його в міжнародній миротворчій місії в балканському регіоні. У зв'язку із зверненням ООН Верховна Рада України в липні 1992 року прийняла постанову "Про участь батальйону збройних сил України в миротворчих силах Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії".

На виконання цієї постанови Міністерство оборони України сформувало й надіслало до складу СООНО у Боснії та Хорватії два українських батальйони. Основними завданнями українських підрозділів "блакитних шоломів" було супроводження конвоїв ООН з гуманітарними вантажами, охорона району розташування, забезпечення ремонту систем електропередач і водопостачання в районах конфлікту, патрулювання зони, вільної від важкої зброї ворогуючих сторін, проведення за розпорядженням об'єднаного командування сил ООН операцій по роз'єднанню демілітаризованих зон в окремих населених пунктах, створення умов для нормальної життєдіяльності населення [13, с.11]. Виконання українським військовим контингентом завдань ООН на території Югославії стало свідченням спроможності України діяти з позиції нейтралітету, рівновіддаленості та неупередженості щодо кожної з конфліктуючих сторін.

Протягом 1992-1993 років діяльність української дипломатії на югославському напрямку була зосереджена головним чином на проблемах, пов'язаних із забезпеченням безпеки українського миротворчого контингенту в Боснії і Герцеговині (Сараєво, Жепа, Горажде). Україна продовжувала виступати на підтримку мирних ініціатив груп держав або окремих країн, не вдаючись до висунування власних пропозицій. Вона виходила з того, що беззастережна інтенсифікація зусиль у врегулюванні балканської кризи, могла призвести до її втягнення в югославську кризу на тривалий період, ускладнити відносини з деякими країнами регіону й впливовими світовими державами, а також з окремими сторонами конфлікту, що поставило б під удар українські контингенти миротворчих сил на території Боснії та Герцеговини.

Тому Українська держава весь час прагнула дотримуватися позиції збалансованої рівноваги у відносинах з сербською, хорватською та мусульманською сторонами. Така позиція держави, яка передусім була пасивним об'єктом політики інших глобальних гравців [24, с.75], могла вважатися найкращою, звичайно, лише протягом певного часу, адже "перебування в тіні", якби воно затягнулося, не дало б змогу трансформувати Україну в державу, політичні й економічні дії якої були визнані й схвалені як стратегія.

Для Заходу та США основною метою включення України в процес врегулювання балканського конфлікту була демонстрація Сербії її повної ізольованості і схвалення сербської сторони до прийняття пропозицій великих держав. Для України головними аспектами югославської політики в той час стали: "забезпечення без-

пеки українського контингенту, захист прав людини, в тому числі етнічних українців на території колишньої СФРЮ, проведення роботи, спрямованої на відновлення перспективних економічних зв'язків з суб'єктами колишньої Югославії" [16].

Активізація української дипломатії виявлялася насамперед у проведенні консультацій з представниками конфліктуючих сторін, командуванням СООНО в колишній СФРЮ щодо недопущення агресивних дій проти українського контингенту; порушенні питання про включення України до складу учасників Міжнародної конференції по Югославії, а також спеціальної конференції на рівні міністрів; участі України в підготовці проектів відбудови Боснії та Герцеговини (відновлення інфраструктури, електромереж, водопостачання, будівництво лікарень) [16].

Розуміючи, що міжнародний авторитет можна здобути не тоді, коли весь час демонструєш свою поступливість і "готовність до солідарності", а, навпаки, якщо твердо, звичайно, зберігаючи дипломатичний такт, відстоюєш законні історичні й геополітичні інтереси, вміло використовуючи свої специфічні можливості, Україна на надзвичайній сесії Комісії ООН з прав людини по обговоренню становища в колишній Югославії разом з Росією, Польщею, Чехословаччиною, іншими нейтральними європейськими та латиноамериканськими країнами виступила проти намагань США, ФРН, Франції, Албанії, Боснії і Герцеговини, Словенії, Хорватії та інших мусульманських країн звинуватити в усьому сербів і Белград. Не погодившись з односторонніми оцінками, Україна разом з вищевказаними країнами запропонувала сконцентрувати зусилля на отриманні достовірної інформації. Так, посол України з особливих доручень Андрій Озадовський, щоб "встановити справжні причини конфлікту та справжні масштаби масових і грубих порушень прав людини й сприяти припиненню кровопролиття", закликав до проведення під міжнародним контролем кропіткої перевірки фактів порушення прав людини у колишній Югославії [17, с. 4].

Враховуючи прохання Генерального Секретаря ООН збільшити чисельність українського батальйону з метою посилення миротворчих зусиль на території колишньої Югославії, Верховна Рада України 19 листопада 1993 року прийняла постанову "Про збільшення чисельності батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах ООН на території колишньої Югославії та надіслання групи військових спостерігачів" [18, с. 465].

В результаті чисельність українського контингенту в складі СООНО, до якого входили підрозділи – мотострілецький та забезпечення, військова поліція, група офіцерів на командно-штатних посадах СООНО, група цивільних спостерігачів, збільшилася до 1220 військовослужбовців [17, с.6]. Його участь у миротворчих операціях ООН на Балканах сприяла зростанню рівня довіри до України з боку НАТО.

У 1994 році за пропозицією Секретаріату ООН, узгодженою з українським урядом, до складу СООНО було включено групу співробітників Міністерства внутрішніх справ України, які виконували обов'язки цивільних поліцейських спостерігачів.

Поступове залучення України до процесу розв'язання югославської кризи влаштувало всіх. Звичайно, кожна з сторін – країни, які спонукала криза та держави, які втрутилися в конфлікт – мала власні мотиви, цілі й уявлення про межі української діяльності. Для Заходу ці межі визначалися формулою "підтримка миротворчої діяльності", для сербської сторони – отриманням ще однієї можливості врівноваженого посередництва. Роль Росії у вирішенні югославської кризи в той час залишалася багато в чому непослідовною й суперечливою [8, с.41].

Безперечно, Захід скористався цією обставиною першим. У листопаді 1994 року в зв'язку з погіршенням ситуації у Боснії та Герцеговині Україна звернулася із закликом до всіх сторін конфлікту негайно припинити будь-які бойові дії з метою повернення до його вирішення винятково політичними засобами. Україна засудила наступальні дії боснійських і країнських сербів у районі "зони безпеки" ООН Біхач, а також вказала на необхідність відведення військ конфліктуючих сторін на попередні позиції [19].

В той же час Україна "розцінила повітряні удари НАТО (завдання яких ніхто з нею не узгоджував – А. Ш.) як останній, вимушений крок, згідно з відповідними резолюціями Ради Безпеки ООН з метою врегулювання ситуації та забезпечення достатньої безпеки миротворчого персоналу СООНО" [19]. Подібна оцінка дещо суперечить духу та букві основних напрямів зовнішньої політики України, затверджених постановою Верховної Ради України від 2 липня 1993 року, в яких говориться, що Україна "додержується принципу незастосування сили та загрози силою і прагне до вирішення будь-яких міжнародних спорів виключно мирними засобами" [20 с.937]. Не випадково в той же день, коли було оприлюднено заяву МЗС України, Президент України на зустрічі з трудящими у Феодосії заявив: "Я таку педагогіку не підтримую. Не думаю, що сила в такому вигляді буде позитивно сприйнята воюючими сторонами" [6, с.3]. Застосування військової сили НАТО проти сербів разом з тим, на наш погляд, продемонструвало слабкість його дипломатичної позиції.

Однак через декілька днів на спільній прес-конференції з міністром закордонних справ та у справах Співдружності Великобританії Малколмом Ріфкіндом Л. Кучма пом'якшив категоричність своїх висловлювань, заявивши: "Ми позитивно ставимося до тих рішень, які не передбачають застосування сили... Але без присутності сили, тільки політичним шляхом вирішити цю (боснійську – А. Ш.) проблему не можливо..." [6, с.3].

Важливою подією 1994 року було часткове (терміном на 100 діб) припинення у вересні окремих санкцій проти СРЮ. Згідно з Резолюцією 943 (1994 р.) Ради Безпеки ООН відновлювалося перевезення пасажирів в аеропорт Белград, а також пасажирські перевезення на паромній лінії Бар (Чорногорія) – Барі (Італія). Водночас на той же строк скасовано заборону на участь СРЮ в спортивних змаганнях і культурних обмінах.

Відзначивши збалансований, неупереджений характер схвалених Радою Безпеки рішень, Міністерство закордонних справ України звернуло увагу на можливість відновлення зв'язків з СРЮ в галузях, зазначених у згаданій резолюції. МЗС України висловило сподівання на подальші кроки Ради Безпеки у напрямі послаблення санкцій залежно від прогресу в розвитку ситуації у Боснії та Герцеговині й в регіоні в цілому [9, с. 79].

Однак того ж дня, коли було прийнято Резолюцію 943, прийнято й попередню Резолюцію – 942-у, в котрій йшлося про значне посилення санкцій проти боснійських сербів, передусім про повне закриття кордонів території, які вони контролювали. Більше того, власті СРЮ також прийняли рішення про блокування всього сухопутного кордону між СРЮ та Боснією.

Проте резолюція 942 практично не зачіпала інтереси України, яка на той час ще не підтримувала контактів з керівництвом боснійських сербів і не мала ніяких економічних і торговельних зв'язків з Боснією [10, с. 80].

У відповідь на бомбардування НАТО боснійські серби вдалися до захоплення полонених із Сил ООН по підтриманню миру в Югославії і розміщенню їх у тих місцях, по яких могли бути завдані нові удари авіації НАТО. Так, у травні 1995 року боснійські серби захопи-

ли в полон 55 військовослужбовців із складу 240-го окремого спеціального батальйону Збройних Сил України, що виконували миротворчу місію в Боснії. Перебування наших вояків у складі сил ООН в колишній Югославії йшло в рахунок відшкодування боргу України цій організації і в разі їх загибелі могло призвести до звинувачення на кшталт того, що Україна сплачує внески ООН життям своїх солдат.

Українська сторона була змушена в зверненні до керівництва ООН і НАТО визнати за недоцільне застосування авіації Північноатлантичного блоку, що могло призвести до трагічних наслідків [10, с.81]. Позицію України підтримали Росія й Франція, військовослужбовці яких також були захоплені боснійськими сербами.

Завдяки активним політичним і дипломатичним зусиллям особисто Президента України, керівництва міністерств оборони та закордонних справ України, а також втручання Ради Безпеки ООН 7 червня 1995 року боснійські серби звільнили всіх українських військовослужбовців.

Ситуація, що склалася в зв'язку із захопленням у полон представників Сил ООН по підтриманню миру в Югославії, продемонструвала їх повну безпорадність у разі застосування сили безпосередньо проти них і недостатність впливу ООН на події у Боснії. Командування сил ООН з охорони вирішило вивести український контингент "блакитних шоломів" з території колишньої Югославії.

План можливого виводу "блакитних шоломів" на черговому засіданні своєї ради 28 червня 1995 року розглядало НАТО [3, с.2]. У липні 1995 року військові відомства України й США розробили детальну схему евакуації українських миротворчих сил. За словами тодішнього міністра оборони України Валерія Шмарова, існувало два проекти виведення українських "блакитних шоломів": перший передбачав евакуацію військ за допомогою авіації, другий – вивезення їх наземним шляхом з посиленням конвоєм [4, с. 5]. І все ж лідери "великої сімки" в Галіфаксі вирішили, що миротворці залишаться. Однак відтоді військам ООН було дозволено з метою самооборони застосовувати важке озброєння. Крім того, Рада Безпеки ООН направила до Боснії сили швидкого реагування, завданням яких був і захист солдат-миротворців.

Про заплановану раніше евакуацію українського батальйону вже навіть не згадували: адже в ООН фактично визнали, що чисельність миротворчих військ у Боснії є недостатньою.

Вже на початку серпня МЗС України в зв'язку з відновленням бойових дій за участю Хорватії на території Сербської Країни, де в районі м. Гліна перебував український 60-й батальйон, було змушено виступити із заявою, в якій засудило "використання воєнної сили як засобу розв'язання спірних питань" і підтвердило свою позицію, суть якої полягала в тому, що "остаточне врегулювання югославського конфлікту можливе лише шляхом переговорів за наявності політичної волі всіх сторін конфлікту" [5, с. 2].

У другій половині 1995 року Україна активізувала пошук шляхів розв'язання кризи в Югославії. Не претендуючи на якусь виняткову роль, за словами міністра закордонних справ України Геннадія Удовенка, але як держава неупереджена, Україна після того, як на липневій зустрічі того року в Лондоні переговори по Боснії зайшли в глухий кут, запропонувала свої послуги, заявивши про готовність надати місце для зустрічі й переговорів сторонам конфлікту [2, с. 7]. Новим кроком у цьому напрямі стала ініціатива Президента України Леоніда Кучми, висунута в серпні 1995 року, стосовно можливості проведення в Києві спільної зустрічі лідерів конфліктуючих сторін та всіх зацікавлених країн і міжнародних організацій [21]. З огляду на фактор "нейтра-

льної території" українська ініціатива виглядала досить привабливою. В цілому вона викликала позитивний резонанс у світі і знайшла гідне місце в пакеті глобальних ініціатив щодо безальтернативного мирного розв'язання югославської кризи.

У квітні 1995 року Україна спільно з іншими країнами виступила із заявою з приводу санкцій проти СРЮ, які спричинили значні збитки для економік Болгарії, Греції, Молдови, Румунії та України. В ній зазначалося, що тягар санкцій перевищив розумні межі економічного й соціального виміру. Застерігалось, що подальше здійснення режиму санкцій могло призвести до значного й довготривалого негативного впливу на загальну політичну, економічну, соціальну ситуацію та безпеку в третій країнах, що постраждали, і регіоні в цілому [23, с. 83].

Тому країни, що несли найбільші збитки від санкцій, підтримали зусилля міжнародного співтовариства й особливо Контактної групи щодо досягнення мирного, справедливого і тривалого політичного врегулювання кризи паралельно з призупиненням і скасуванням санкцій. Як крок на шляху до цього в Україні, Болгарії, Греції, Молдові та Румунії вітали результати зустрічей міністрів закордонних справ СРЮ, Хорватії, Боснії та Герцеговини у вересні 1995 року в Женеві й трохи пізніше в Нью-Йорку, на яких була досягнута домовленість щодо конституційного устрою повоєнної Боснії та Герцеговини як єдиної країни.

Реальну надію світові на встановлення тривалого миру й початку відбудови балканського регіону принесло повідомлення про парафування в м. Дейтоні (США) 21 листопада 1995 року та підписання в Парижі 14 грудня 1995 року президентами Сербії, Хорватії, Боснії та Герцеговини мирної угоди стосовно Боснії і Герцеговини. У заяві Президента України Л. Кучми від 22 листопада 1995 року з цього приводу зазначалося, що "ця подія стала кульмінацією чотирирічних напружених дипломатичних зусиль ООН, інших впливових міжнародних організацій, а також окремих країн, в тому числі України, для знаходження формули примирення, яка була б прийнятною для всіх конфліктуючих сторін" [22, с. 38].

І хоч Дейтонська угода залишила чимало проблем, віддаючи належне зусиллям міжнародного співтовариства, відзначаючи особливу роль США й країн-членів Контактної групи, не можна заперечити той факт, що в досягненні довгоочікуваних позитивних домовленостей між сторонами конфлікту зробила внесок і Україна. Як заявив член Союзу Віча громадян, віце-прем'єр, міністр сільського й лісового господарства Сербії Неделько Шиповац, "певною мірою саме рішення сприяння української дипломатії допомогло прискорити мирний процес у колишній Югославії, який привів зрештою, до припинення вогню й скасування санкцій" [25, с. 5].

Особливо "врожайним" для врегулювання югославської кризи став грудень 1995 року. Спочатку Україна 8-9 грудня взяла участь у лондонській зустрічі, що проводилася з метою розгляду всього комплексу проблем імплементації мирної угоди щодо Боснії і Герцеговини, парафованої у Дейтоні, та мобілізації подальших зусиль світового співтовариства на встановлення миру на Балканах. На конференції Україна висловила намір бути безпосередньо залученою до проведення операції багатонаціональних сил, спрямованої на виконання угоди по Боснії і втілення в життя усіх її аспектів, включаючи допомогу в створенні політичних і конституційних інститутів у Боснії та Герцеговині, проведенні вільних і демократичних виборів.

18 грудня Україна взяла участь у міжнародній конференції з питань регіональної стабільності та обмеження озброєнь, яка відбулася в Бонні. Вона була скликана для

запобігання мілітаризації балканського регіону у зв'язку із скасуванням ембарго на постачання зброї і розгляду питань, зокрема, щодо розвитку заходів довіри між сторонами, обмеження звичайних озброєнь, ролі ОБСЄ у процесі стабілізації становища в Боснії і Герцеговині тощо.

20-21 грудня на запрошення Європейської комісії та Світового банку делегація України на чолі з першим заступником міністра закордонних справ А. Бутеємком взяла участь у першій міжнародній конференції організацій та країн-донорів з питань мирної відбудови в колишній Югославії. На конференції було визначено обсяги фінансової і матеріальної допомоги, необхідної для відбудови Боснії, розглянуто можливості надання допомоги країнами-донорами у галузях транспорту, енергетики, сільськогосподарства, охорони здоров'я, освіти та відбудови органів державного управління. Важливим підсумком конференції стало ухвалення пакету економічної допомоги Боснії і Герцеговини на суму 5,1 млрд. доларів США [25, с. 5]. Україна заявила про готовність до співпраці в реалізації програм економічної реконструкції Боснії і запропонувала власні господарські суб'єкти для виконання відповідних будівельних робіт. Крім того, Україна вказала на необхідність встановлення сприятливого режиму участі для країн, які зазнали великих втрат від дотримання економічних санкцій проти СРЮ, та забезпечення свободи судноплавства по Дунаю.

Участь у лондонській, паризькій, боннській конференціях засвідчила про визнання світовим співтовариством конструктивних зусиль України, спрямованих на врегулювання югославського конфлікту, а також її поступове утвердження в ролі впливового чинника загальноєвропейського процесу безпеки.

25 березня 1996 року Верховна Рада України, беручи до уваги звернення Генерального секретаря ООН до уряду України, прийняла постанову "Про участь контингенту Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у Східній Славонії", відповідно до якої до Східної Славонії (Хорватія) було направлено український батальйон у складі 500 військовослужбовців, окремої транспортної, протитанкової, вертолітної ескадрильї, танкової роти, [7, с. 4] що стало третьою акцією України в операціях ООН по підтриманню миру.

Українські військовослужбовці забезпечували безпеку в зоні своєї відповідальності, здійснювали контроль за безумовним виконанням мирних домовленостей, переміщенням військових угруповань та важкого озброєння сторін, спостерігали за автошляхами, перевіряли хід розмінування [12, с. 135].

Участь у миротворчих операціях стала головним внеском України у справу збереження миру, стабільності та безпеки країн цього регіону.

Активізація української дипломатії знайшла вияв також у порушенні питання на Середньостроковій оглядовій конференції з виконання Мирної угоди по Боснії та Герцеговині, яка проходила 13-14 червня 1996 року у Флоренції, про необхідність відновлення прав представників української громади, що мешкає на території Боснії і Герцеговини.

Україна однією з перших вітала прийняття Радою Безпеки ООН резолюції № 1074 про повне скасування санкцій проти Союзної Республіки Югославія. Адже подібно до інших країн, що мали розвинуті політичні та господарські зв'язки з СРЮ, для України кожен день сумлінного дотримання цих санкцій збільшував і без того величезні економічні збитки. У заяві Міністерства закордонних справ України з цього приводу від 5 жовтня 1996 року зазначалося, що "ухвалене рішення стало можливим завдяки досягнутим успіхам у процесі нормалізації ситуації в регіоні, послідовному виконанню

положень Дейтонської мирної угоди, проведенню перших післявоєнних виборів у Боснії та Герцеговині" [11, с.79]. Наголошувалося, що скасування санкцій проти СРЮ відкрило можливість для повноправної участі цієї країни у житті світового співтовариства і надало нового імпульсу процесові мирного врегулювання на Балканах. Україна підтвердила свою готовність розвивати всебічні відносини з Союзною Республікою Югославія та іншими країнами колишньої Югославії, а також взяти участь у процесі відродження та постконфліктної відбудови регіону.

Певним дипломатичним досягненням можна вважати перебування 12-14 жовтня 1996 року на запрошення міністра закордонних справ України Г.Удовенка з візитом у Києві глави перехідної адміністрації ООН для Східної Славонії Жака Клайна. Українською стороною було зроблено наголос на посиленні уваги до проблеми відновлення прав українсько-русинської громади на території Східної Славонії, яка впродовж сербсько-хорватського конфлікту зазнавала переслідувань і різних форм дискримінації. Главу перехідної адміністрації було проінформовано про можливості України щодо посилення її вкладу як у військовий, так і цивільний компоненти миротворчої операції ООН в Східній Славонії. В свою чергу, Ж. Клайн високо оцінив внесок України в зусилля світового співтовариства, спрямовані на встановлення тривалого миру на Балканах, підкреслив високопрофесійне виконання своїх функцій підрозділами українського контингенту в складі перехідної адміністрації ООН для Східної Славонії [1, с. 79].

Підсумовуючи, слід зазначити, що всі дипломатичні зусилля України на Балканах підпорядковані її економічним і політичним інтересам, які зумовлені географічною близькістю, тісними історичними зв'язками, спільністю культурних традицій, нарешті сталими торгівельно-економічними відносинами. Однак Україна, яка сьогодні лишається об'єктом світової політики, навряд чи зможе проводити більш активну політику у балканському регіоні. Головною причиною цього є складне економічне становище країни, її дуже низька міжнародна конкурентоспроможність. Без стабілізації економіки і надання їй

значного імпульсу в структурній перебудові, без інтеграції її в світове господарство нічого й думати про посилення її ролі на Балканах. Саме тому посилення політичної ролі України тут доведеться чекати певний час.

1. Активна підтримка мирного процесу // Політика і час. – 1996. – № 11. 2. Вектори української дипломатії. 3 прес-конференції Міністра закордонних справ України Г. Й. Удовенка 6 вересня 1995 року // Політика і час. – 1995. – № 10. 3. Голос України. – 1995. – 23 червня.
4. Голос України. – 1995. – 21 липня. 5. Голос України. – 1995. – 8 серпня. 6. Голос України. – 1995. – 6 вересня. 7. Голос України. – 1996. – 28 березня. 8. Живанов С. Россия и югославский кризис: взгляд из Белграда // Свободная мысль. – 1996. – № 2. 9. Заява МЗС України з приводу часткового припинення санкцій проти Союзної Республіки Югославії // Політика і час. – 1994. – № 11. 10. 3 прес-конференції в МЗС України 30 вересня 1994 року, присвяченій Заяві з приводу часткового припинення санкцій проти Союзної Республіки Югославії // Політика і час. – 1994. – № 11. 11. Заява МЗС України з приводу повного скасування санкцій проти СРЮ // Політика і час. – 1996. – № 11.
12. Маначинський О. Я., Соболев А. А. Военная безопасность Украины та вплив на неї геополітичних факторів. – К. – 1997. 13. Озодовський А. Балканський вузол – вулкан світового значення // Політика і час. – 1994. – № 9.
14. Поточний архів МЗС України. Управління Європи та Америки // Позиція України щодо врегулювання югославської кризи. – 1992.
15. Поточний архів МЗС України. Управління Європи та Америки // Про пропозицію України щодо югославського конфлікту з урахуванням санкцій ООН. – 1993. 16. Поточний архів МЗС України. Управління Європи та Америки // Головні аспекти югославської політики України. – 1992.
17. Прибытков К., Шабаетов Б. Чрезвычайная сессия Комиссии ООН по правам человека обсудила события в бывшей Югославии // Компас. – 1992. – № 162. 18. Постанова Верховної Ради України. Про збільшення чисельності батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах ООН на території колишньої Югославії та надіслання групи військових спостерігачів // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 49.
19. Поточний архів МЗС України. Управління Європи та Америки // Позиція України щодо ситуації в Боснії та Герцеговині. – 1994. 20. Постанова Верховної Ради України. Про основні напрями зовнішньої політики України // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 37.
21. Поточний архів МЗС України. Управління Європи та Америки // Стосовно можливості проведення в Києві спільної зустрічі лідерів конфліктуючих сторін та всіх зацікавлених країн і міжнародних організацій. – 1995. 22. Собоко В. Сприяючи мирному врегулюванню // Політика і час. – 1996. – № 1. 23. Спільна заява міністрів закордонних справ Болгарії, Греції, Молдови, Румунії і України з приводу санкцій проти СРЮ // Політика і час. – 1995. – № 5. 24. Україна в геополітичному інтер'єрі кінця XX сторіччя // Політична думка. – 1994. – № 3. 25. Финансовая Украина. – 1996. – 22 октября. 26. The Washington Post. – 1997. – November 4.

Надійшла до редколегії 12.10.08

Н. Щербак, асп.

"ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ ЗАКОНОВ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ" ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНЗУРНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)

Здійснено джерелознавчий аналіз "Полного собрания законов Российской империи" як джерела вивчення історії цензурних установ в Україні.

Source study analysis of "The Complete Collection of Russian Empire Laws" as a researching source of censure institutions history in Ukraine had done in the article.

Цензурні установи завжди відігравали важливу роль у відносинах між владою, пресою і суспільством. Як царська влада, так і радянська використовували цензуру для формування громадської думки, боротьби з опозицією та захисту своїх імперських інтересів. Досліджувати, а тим більше критикувати діяльність державних установ, не дозволялось.

Нині дослідники одержали можливість неупереджено показувати діяльність місцевих адміністративних, жандармсько-поліцейських та судових установ царизму в Україні у дореволюційний період, оскільки радянські історики висвітлювали її лише негативно, а діяльність цензурних установ взагалі замовчувалась. Це було обумовлено тим, що в Радянському Союзі існувала своя цензура – так званий "Главліт" і партійне керівництво не хотіло проведення паралелей між радянською і

царською владами у боротьбі з друкованим словом, адже їх діяльність у цьому напрямку була ідентична.

Метою даної статті є з'ясування та показ місця й ролі такого важливого джерела, як "Полное собрание законов Российской империи" (ПСЗ) у процесі дослідження діяльності цензурних установ в українських губерніях у ХІХ – на початку ХХ ст. Це дає можливість здійснювати історичні дослідження, опираючись на солідну законодавчу базу, а не на суб'єктивні твердження сучасників.

Укладанням і виданням ПСЗ та інших зібрань законодавчих актів у Російській імперії займалися II відділення власної царської канцелярії (1826-1882 рр.), кодифікаційний відділ Державної Ради (1882-1893 рр.), а з 1893 р. – Відділення зводу законів Державної канцелярії.

Установам, що займалися кодифікацією, надсилались для внесення до ПСЗ друковані маніфести, укази,